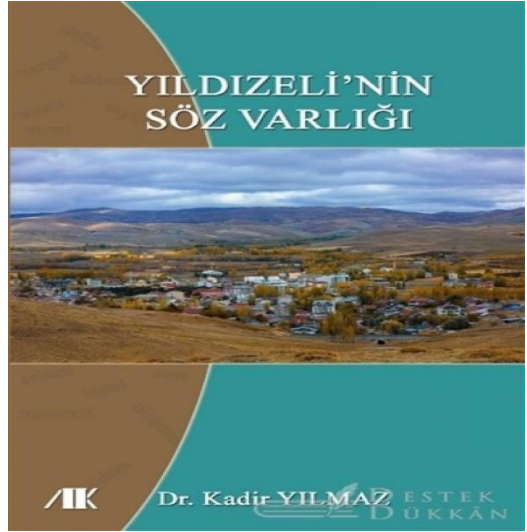

Kadir YILMAZ, Yıldızeli'nin Söz Varlığı, Akademik Kitaplar, İstanbul 2021. (Tanıtma Yazısı)*

Ömer GÜVEN**

Bir dilin söz varlığı denince; o dile ait sözcükler, deyimler, kalıp sözler, atasözleri, terimler gibi dildeki kelimelerin tamamı akla gelir.

Mehmet Hengirmen söz varlığını “bir dilde bulunan yerli ve yabancı bütün sözcüklerin oluşturduğu bütünlük” şeklinde tanımlar.¹

---

* Bu makale 05.11.2021 tarihinde dergimize gönderilmiş; 06.11.2021 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 16.11.2021 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiş ve 31.12.2021 tarihinde yayınlanmıştır.

Makaleye atf şekli; Ömer Güven, “Kadir YILMAZ, Yıldızeli'nin Söz Varlığı, Akademik Kitaplar, İstanbul 2021. (Tanıtma Yazısı)”, *Avrasya Beşeri Bilm Araştırmaları Dergisi*, Cilt/Sayı: 1-2 (2021), Karabük 2021, s.134-138.

ISSN 2791-9900/e-ISSN 2822-2253, DOI: 10.7596/abbad.31122021.006

** Arş. Gör. Dr., Amasya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, omer.guven@amasya.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9376-3538>.

¹ Mehmet Hengirmen, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayınları, Ankara 1999, s. 342.

Söz varlığını kelime hazinesi olarak niteleyen Zeynep Korkmaz ise “bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı” şeklinde tanımlamıştır.²

Söz varlığı ile ilgili pekçok çalışma yapmış olan Doğan Aksan Türkçenin söz varlığının temel niteliklerini şöyle sıralar:

1. Türkçenin güçlü türetme ve birleştirme yeteneği, somut ve soyut bütün kavramları kolaylıkla karşılayabilecek sözcükleri türetme olanağı sağlar.

2. Türkler değişik toplumlarla kurdukları ilişkiler sırasında sürekli başka dillerden etkilenmişler, o dillerden gelen sözcüklere daima kapılarını açmışlardır.

3. Türkçe kavramlaştırma sırasında en çok somut nesnelere, doğaya yönelmekte; böylece kavramları daha canlı olarak dile getirmektedir.

4. Özellikle ikilemelerin kullanılması Türkçede anlatıma güç veren bir yol olarak çok yaygındır.

5. Köktürkçe dönemindeki eserler incelendiğinde daha o dönemlerde Türkçenin çok anlamlılık gösterdiğini görmekteyiz. Bu durum Türkçenin köklerinin daha eskilere gittiğini kanıtlamaktadır.

6. En eski belgelerde bile eş anlamlı sözcüklere rastlanmakta ve bunların da anlam olarak birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

7. Standart Türkçede kullanılmayan birçok öge bugün Anadolu ağızlarında yaşamaktadır.³

Türkçenin söz varlığının saklı olduğu ve keşfedilmeyi bekleyen alanlarından biri Türkiye Türkçesi ağızlarıdır. Ağızlarda Türk dilinin tarihi devirlerine ait pekçok dil verisini bulmak mümkündür.⁴ Bu bakımdan Türkiye Türkçesi ağızlarının söz varlığının tespit edilip kayda geçirilmesi son derece önemlidir.

Ağızların söz varlığı ile ilgili 2021 yılında Dr. Kadir Yılmaz tarafından önemli bir yayın gerçekleştirilmiştir. Yıldızeli'nin Söz Varlığı adını taşıyan eser yazarın Prof. Dr. Recep Toparlı danışmanlığında hazırlanmış olduğu yüksek lisans tezinin⁵ gözden geçirilmiş ve genişletilmiş biçimidir.

² Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1992, s. 100.

³ Doğan Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 2000, s. 43-44.

⁴ Bu konuda fikir vermesi bakımından oldukça ilginç bir örnek olan Nurettin Demir'in şu çalışmasına bakılabilir: Nurettin Demir, “Goca gorpu ya da Gökte Ararken Yerde Bulmak”, *Türk Dili* 669, 2010, s. 235-239.

⁵ Kadir Yılmaz, *Yıldızeli'nin Söz Varlığı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2011.

Eser, *Kısaltmalar* (s. 1) ve *Çeviri Yazı İşaretleri* (s. 2) ile başlamaktadır. Kısaltmalar bölümünde eserde kullanılmış olan kısaltmaların bir listesi verilmiş, Çeviri Yazı İşaretleri bölümünde ise eserde kullanılan transkripsiyon işaretlerine yer verilmiştir.

Yılmaz, çalışmasını beş başlık altında oluşturmuştur. *Yıldızeli Hakkında* (s. 3-5) adını taşıyan ilk başlıkta Sivas'ın ilçelerinden biri olan Yıldızeli hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Yazarın bildirdiğine göre Yıldızeli ilçesi “14 mahalle 118 köyüyle Sivas'ın en büyük ilçesidir. Yıldızeli geniş bir coğrafyaya yayılmış olmasıyla çok çeşitli kültürleri barındırması açısından da önemli bir yerleşim merkezidir. İlçe merkezinde ve köylerde farklı ağızlarda konuşan Türkmen, Kürt, 93 Muhacirleri ve Çerkezlerle birlikte Alevi ve Sünni yaşama ait örnekler, renkli kültür yapısının sınırlarının en güzel özetidir.”⁶

Sözlüklerin Tarihçesi ve Ağız Sözlükleri (s. 5-8) adını taşıyan ikinci başlıkta öncelikle sözlüklerin dilin koruyuculuğundaki önemi, sözlük hazırlamanın zorlukları, bilinen ilk sözlüklerin tarihçeleri ve Türk dilinin ilk sözlüğü olan Divanu Lugati't-Türk'un aynı zamanda Türk dilinin ilk ağız sözlüğü olduğu da vurgulanarak açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Ardından ağız sözlüğü kavramı üzerinde durularak başta Derleme Sözlüğü olmak üzere bu alanda yapılmış çeşitli çalışmalar ile ilgili bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Yazarın ağız sözlüklerinin hazırlanışı ve bu sözlüklerin sıhhati hakkındaki şu görüşleri kıymetlidir: “Ağız çalışmalarında yöntem ve teknik ne olursa olsun derleme yapanın yöreyi iyi tanınması, hatta o yörede yaşıyor olması, yöre halkıyla iç içe olması, derlemenin doğal ortamda yapılması çalışmanın salahiyeti ve elde edilen verilerin güvenilirliği açısından çok önemlidir.”⁷

Çalışma ve Sözlük Hakkında (s. 8-17) adını taşıyan üçüncü başlıkta; “Kaynak Kişiler”, “Söz Varlığını Belirlemek İçin Sorulan Sorular”, “Sözlük Hazırlanırken Tutulan Yol” ve “Tespit Edilen Söz Varlığı Hakkında” adlarını taşıyan alt başlıklarla konu ele alınmıştır. Yazar kaynak kişiler hakkında bilgi verdikten sonra Yıldızeli'nin söz varlığını tespit için 40 adet soru belirlemiştir. Belirlenen sorulardan bazıları şu şekildedir:

Köyünüzde/ilçenizde kullanılan eski tarım aletleri nelerdir? Bunların bölümlerinin, parçalarının adları nelerdir?

Köyünüzde/ilçenizde kullanılan yer, tarla, dağ, bayır, dere, muntika adları nelerdir? Bu adlar onlara neden verilmiştir?

Köyünüzde/ilçenizde kullanılan lakaplar nelerdir? Bunlar ne anlama gelmektedir?

⁶ Kadir Yılmaz, *Yıldızeli'nin Söz Varlığı*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2021, s. 5.

⁷ Yılmaz, a.g.e., s. 8.

Köyünüzde/ilçenizde ne tür yemekler yapılmaktadır? Bunlarda kullanılan malzemeler nelerdir, bunlar nasıl elde edilmektedir?

Doğum, sünnet, çeyiz, evlenme, düğün, ölümle ilgili olarak köyünüzde/ilçenizde neler yapılmaktadır

Köyünüzde/ilçenizde ne tür dua ve beddualar edilmektedir?⁸

Sözlük Hazırlanırken Tutulan Yol adlı kısmında sözlükteki madde başı olarak seçilen sözcüklerin nasıl gösterildiği, anlamlandırmada benimsenen yöntem, transkripsiyon işaretlerinin kullanımı ve örnek cümlelerin gösterilmesi hususlarında izlenen yöntem açıklanmıştır. Tespit Edilen Söz Varlığı Hakkında adlı kısmında ise çalışmada yer verilen söz varlığının sayısal verilerine yer verilmiştir. Yılmaz'ın bildirdiğine göre; çalışmada 2377 sözcük/sözcük grubundan 385'inin Türkçe Sözlük ve/veya Derleme Sözlüğü'nde bulunmadığı, 165 sözcük/sözcük grubunun da Türkçe Sözlük ve/veya Derleme Sözlüğü'nde verilen anlamının dışında başka bir anlamda veya verilen anlamı/anlamlarıyla birlikte yeni bir anlamda kullanıldığını tespit edilmiştir.⁹

Ağız Sözlükleri, Ağız Çalışmaları ve Yıldızeli Kaynakçası (s. 17-33) adını taşıyan dördüncü başlıkta başta Türkiye Türkçesi ağızları olmak üzere alanla ilgili yapılmış başlıca çalışmaların künyeleri verilmiştir. Bu bölümde yine Sivas ağızı ile ilgili yapılmış çalışmalar ve Yıldızeli ilçesini çeşitli açılardan ele alan çalışmalar listelenmiştir.

Sözlük (33-133) adını taşıyan beşinci ve son başlık çalışmanın esas bölümünü teşkil etmektedir. Bu bölümde Yıldızeli ilçesinden derlenmiş olan söz varlığı alfabetik olarak verilmiştir. Madde başı ve iç madde olarak verilen sözcüklerin açıklamaları yapılmıştır. Tespit edilen örnek cümleler yapılan bu açıklamalardan sonra verilerek kelimenin daha iyi anlaşılması sağlanmıştır. Eserde fonetik özellikleri yansıtmak amacıyla transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır. Madde başı yapılan kelimelerin birden fazla anlamı varsa bu anlamlar 1., 2., 3. şeklinde numaralandırılarak açıklanmıştır. Çalışmada sözcüklerin eş anlamlı karşılıkları için birbirine gönderme yapılmıştır. Sözlükten aldığımız bazı örnekler şu şekildedir:

aysınmak *Benzemeye çalışmak, taklit etmek.*

çenilemek *Köpek can acısından havlamak, haykırmak. "Enük, aya:nın acısından çeniledi durdu."*

ğocek *1. Bir karış boyunda büyümüş ekin. 2. Kilit takmak için kaptıya çakılan halka.*

küd *1. Kötürüm, sakat. 2. Tandıra pişirilmek için yapıştırılan hamurdan düşen parçalar.*

⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 9-11.

⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 13.

tusmak bk. *puhmak*. “Tusa tusa dilkiniñ yanına yaħlaşdım.”

vezeħ Pijamanın bel kısmında uçkur takmak için kıvrılmış kısım.

zohurdamak Zonklamak. “Barna:mda dolama çıħdı, zohurdamasından ğaş gece uyħu düneħ uyumadım.”

Kadir Yılmaz tarafından kaleme alınan *Yıldızeli'nin Söz Varlığı* adlı bu çalışma ağızlarda yer alan söz varlığının tespit edilip kayıt altına alınması bakımından oldukça önemlidir. Dil verilerinin gizlendiği alanların başında gelen ağızların özellikle de ağızlardaki söz varlıklarının vakit kaybetmeden kayıt altına alınması bu alanda çalışan araştırmacıların yapması gereken çalışmaların başında yer alır. Başta teknolojik gelişmeler olmak üzere okur-yazar oranının artması, köyden kente göçün hızlanması gibi ağız verilerini olumsuz etkileyen pek çok gelişme giderek artmaktadır. Bu gelişmelerin neticesinde ağız verileri değişmekte veya yok olmaktadır. Bu bakımdan bu tür çalışmalarla ağız verileri kayıt altına alınmasına önemli katkılar sağlamaktadır. *Yıldızeli'nin Söz Varlığı* adlı bu çalışmasıyla ağız araştırmalarına ve ağızlara ait söz varlığının kayıt altına alınmasına katkı sağladığı için Kadir Yılmaz'ı tebrik ediyoruz.

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan, *Türkçenin Sözvarlığı*, Engin Yayınevi, Ankara 2000.

Demir, Nurettin, “Goca gorpu ya da Gökte Ararken Yerde Bulmak”, *Türk Dili* 669, 2010, s. 235-239.

Hengirmen, Mehmet, *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Engin Yayınları, Ankara 1999.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara 1992.

Yılmaz, Kadir, *Yıldızeli'nin Söz Varlığı*, Akademik Kitaplar, İstanbul 2021.

Yılmaz, Kadir, *Yıldızeli'nin Söz Varlığı*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas 2011.